

ЕТНО-КУЋЕ И КОМПЛЕКСИ У САСТАВУ МУЗЕЈСКИХ УСТАНОВА У СРБИЈИ

ИВАНА ЈОВАНОВИЋ-ГУДУРИЋ*

С а ж е т а к. – Након периода формирања завичајних музеја, који је обухватио педесете и шездесете године 20. века, током седамдесетих година појављују се прве иницијативе за прилагођавање објеката народног градитељства музејским садржајима. Основни циљ тих значајних конзерваторско-музеолошких подухвата било је очување и презентација аутентичне народне архитектуре, као и начина живота у појединим географским областима. Ти специфични музејски депанданси представљају данас спој заштите непокретног културног наслеђа, музеологије и образовних садржаја. У раду ће бити приказано шест таквих објеката и целина који су данас активни и који функционишу у саставу музејских установа.

Кључне речи: етно-кућа, етно-комплекс, музеј, градитељско наслеђе, стална поставка

Пракса формирања посебних огранака регионалних и завичајних музеја, који се састоје од аутентичних објеката народног градитељства, у Србији је започета седамдесетих година ХХ века. То је време када су настала језгра будућих етно-паркова, од којих су неки заживели, неки не (Томић-Јоковић, 2008: 1). Поред, такозваних, етно-целина, у истом периоду и поједини објекти добијају „статус“ етно-куће и са пригодном сталном поставком постају део музејске понуде.

Према подацима најновијег истраживања Музејског друштва Србије етно-куће или етно-комплекси налазе се у саставу следећих музеја: Завичајни музеј Књажевац – *Архео-еџно њарк Равна*, Народни музеј Пожаревац – *Еџно-џарк Тулба*, Музеј Војводине – *Еџно-џарк „Брвнара“* у Бачком Јарку, Народни музеј Аранђеловац – *Окућница Илије Милошевића*, Музеј војвођанских Словака – *Завичајна кућа у Пејировцу*, Градски музеј Врбаса – *Еџно-кућа – Парџизанска база „Ценџар“* (Његован и Мустеданагић, 2016). У неколико објеката народног градитељства музеји су учест-

---

* Музеј града Новог Сада, ivana.jovanovic@museumns.rs

вовали у уређењу ентеријера, односно изради сталних поставки. Такав пример је родна кућа Живојина Мишића у Струганику, где је етнолошки део поставке 1987. године урадио стручни тим Народног музеја Ваљево. Такође, постоји и неколико примера где су објекти таквог типа у саставу установа као што су културни центри, а у оквиру којих се налазе и музејске збирке. Пример такве праксе је знаменито место Тршић (познатије као Етно-комплекс Тршић) којим руководи Центар за културу Вук Караџић из Лознице, а у чијем саставу је и Музеј Јадра.

Предмет овог рада биће приказ етно-кућа и етно-целина који се данас налазе у саставу музејских институција и које су доступне јавности. Кроз презентацију укупно шест објеката и целина биће сагледани различити начини њиховог формирања, конципирања сталних поставки и уопште функционисања тих специфичних музејских одељења.

АРХЕО-ЕТНО ПАРК РАВНА, КЊАЖЕВАЦ

Архео-етно парк Равна је у саставу Завичајног музеја Књажевца, а налази се у селу Равна, 8 километара од Књажевца, на југоисточним падинама Тупижнице.

Иницијативу за отварање својеврсног музеја на отвореном покренуо је Завод за заштиту споменика културе из Ниша 1978. године. Близина важног археолошког локалитета – античког насеља *Timacum Minus* али и целокупна сеоска атмосфера Равне, утицали су на избор локалитета за ову врсту пројекта (Живковић, 2008: 14).

Етнолошки део комплекса осмишљен је тако да презентује изглед сеоског домаћинства Књажевачког краја, односно амбијент патријархалне задруге из XIX века, са стамбеним и привредним зградама (*Ibid.*). У његовом саставу су две сеоске куће (дводелна и троделна), амбар и казаница за печење ракије. Дводелна кућа је пренета у комплекс из села Берчиноваца, а потиче с краја XIX века. Саграђена је у бондруку са подужним тремом (сл. 1). Унутрашњост чине две просторије – „ижа“ са огњиштем и соба. Сталну поставку чине музејски предмети презентовани тако да дочаравају амбијент у којем је живела скромнија сеоска породица (*Ibid.*). Вишеделна кућа представља копију објекта из села Горња Каменица који датира с краја XIX века. Припада моравском типу градње са препознатљивим подужним тремом са луковима и издигнутим делом „ћошком“. У доњем делу је смештен подрум са одвојеним мањим одељењем – пивницом. Тај простор је искоришћен за музејску поставку о виноградарству и винарству, по којима је Књажевачки крај познат (сл. 2). На спрату су три просторије: кухиња са огњиштем („ижа“), девојачка соба и гостињска соба („голема

Сл. 1. Дводелна кућа, Архео-етно парк Равна.
(Фото: Феђа Киселички)

Сл. 2. Део изложбе о винарству Књажевачког краја.
Архео-етно парк Равна (Фото: Феђа Киселички)

соба“). Ентеријери су опремљени оригиналним музејским предметима из Етнолошке збирке Завичајног музеја Књажевца, а поставка је тако конципирана да приказује свакодневни живот економски богатије породице из поменутог периода (Ibid.). Аутор сталних поставки је Душица Живковић, етнолог и музејски саветник. Амбар са подрумом и кошом је пренет из села Бели Поток, а потиче из XIX века. У простору дворишта изложена је казаница за печење ракије из села Причевца, са лулом од трешњиног дрвета, као и неколико пољопривредних алатки.

Поред наведених објеката народног градитељства у склопу комплекса су и стара сеоска школа (у овој згради је данас смештена конзерваторска лабораторија), лапидаријум са збирком камених споменика, мултифункционална зграда изграђена 2011. године (у њеном саставу су спаваонице, конференцијска сала и једна мања вишенаменска просторија), летња кухиња, просторија за смештај грнчарске радионице и реконструкција римске пећи за керамику.

Комплекс представља добар пример споја традиционалног градитељства, музејских поставки и едукативних садржаја. У њему се сваке године организују Летња школа грнчарије и Летња школа конзервације, које су намењене средњошколцима, као и повремене креативно-образовне радионице. У комплексу је могућ смештај на бази пуног пансиона, када се гостима припремају традиционална јела. Интересантно је да су аутентични објекти тако адаптирани да је у појединим собама могућ смештај гостију. Према речима запослених, посетиоце већином чине школске екскурзије и туристичке групе, које у посету долазе по претходној најави.

ЕТНО-ПАРК ТУЛБА, ПОЖАРЕВАЦ

Етно-парк Тулба налази се у саставу Народног музеја Пожаревац, који је био и иницијатор његовог оснивања још 1963. године. Комплекс је званично формиран 1972. године, са циљем да прикаже традиционалне вредности народне архитектуре браничевског краја (Ђокић, 2008: 19). Као простор за његов смештај одабрано је узвишење надомак Пожареваца, Тулба, које је до тада коришћено углавном као излетиште. У периоду од 1972. до 1982. године у комплекс је пренето и постављено укупно осам оригиналних објеката – две куће брвнаре, кош, амбар, штала, стаја са казанцицом и бунар. Нажалост, због небриге, одсуства организованог система заштите и конзервације, у периоду од 2001. до 2004. године уништена су чак четири објекта, док су оригинални предмети из ентеријера повучени у депое још 1984. године. Године 2006. сачувани објекти су санирани и конзервирани, а у њима су поново урађене сталне музејске поставке.

Етнолошки део парка Тулба данас чине дводелна и четвороделна кућа, амбар и бунар. Дводелна брвнара је пренета из села Мелнице (област Млаве) 1982. године. Потиче из друге половине XIX века и припада типу „куће на челицу“ са подрумом испод собе, озиданим над земљом. Зидови су од храстових талпи ужљебљених у вертикалне стубове. Кућа има две просторије – „кућу“ („кљет“) са отвореним огњиштем и собу (сл. 3). Четвороделна брвнара је такође из села Мелнице, а изграђена је 1880. године (сл. 4). Припада развијеном типу кућа брвнара са четири просторије – „кућом“, великом и

малом собом и оставом, а комуникација унутар куће је кружна. У „кући“ је отворено огњиште, а с друге стране преградног зида, у соби, је озидана пећ. У оба објекта током ревитализације 2006. године обновљене су сталне поставке које чине реконструкције одговарајућих ентеријерних целина. Аутор поставки је Даница Ђокић, етнолог, музејски саветник Народног музеја Пожаревац. Једини сачувани економски објекат је амбар из села Лучице (област Поморавља), који води порекло из 1864. године (Ibid: 21). Садржи једну просторију која има три преграде (пресека) за смештај житарица.

Сл. 3. Соба у дводелној брвнари, Етно-парк Тулба.
(Фото: Феђа Киселички)

Сл. 4. Четвороделна брвнара, Етно-парк Тулба.
(Фото: Феђа Киселички)

Током пројекта обнове Етно-парка Тулба, 2006. године, изграђен је још један објекат, који је изгледом требало да подсећа на аутентично градителско наслеђе које је презентовано у амбијенталној целини. Објекат има мултифункционалну намену, а до сада је коришћен за тематске изложбе Етнолошког одељења Народног музеја Пожаревац. Тренутно је овде интерактивна поставка „Боје и мириси наше кухиње“, која кроз тему исхране даје приказ породичног живота у руралним и урбаним просторима.

У Етно-парку Тулба постоји стално запослен музејски водич. По речима запослених већину посетилаца чине ђачке екскурзије и туристичке групе. Иако комплекс има капацитете за организацију различитих пратећих садржаја, они нису искоришћени у већој мери. Током манифестације „Ноћ музеја“ одвијају се посебни програми у оквиру поставке у новоизграђеном објекту. Народно музеј Пожаревац израдио је Пројекат ревитализације Етно-парка Тулба, који подразумева постављање нових објеката, као што су економски објекти, сезонски станови (различитих развојних форми) и занатске радионице (Ibid., 22). Пројекат до сада није реализован.

ОКУЋНИЦА ИЛИЈЕ МИЛОШЕВИЋА, АРАНЂЕЛОВАЦ¹

Окућница Илије Милошевића је комплекс који је у саставу Народног музеја Аранђеловац. Налази се на улазу у Аранђеловац, преко пута пећине Рисоваче. Објекти су оригинални и налазе се у свом аутентичном окружењу, а представљају примерке народног градитељства Шумадије. Претпоставља се да је окућницу формирао прадеда последњег власника, Сретен Милошевић и то још у XVIII веку, када се породица Милошевић доселила из Сјенице. Поред главне куће која је служила за становање у саставу комплекса су и економски објекти: вајат, млекар, магаза, бунар као и нова кућа која датира с почетка XX века. Последњи директни потомак породице Милошевић, Илија, окућницу је завештао Општини Аранђеловац. Проглашена је спомеником културе 1992. године, а од 2007. године је у надлежности Музеја (<http://www.muzejarandjelovac.rs/okucnica-ilije-milosevica>, приступљено 19. 10. 2016).

Централни и уједно најстарији објекат у оквиру домаћинства је „стара“ кућа. Првобитно је грађен као качара (највероватније крајем XVIII века), да би крајем XIX века био претворен у кућу за боравак. Зидана је у камену и кречном малтеру. У унутрашњости зграде простор је подељен на три дела. Вајат је изграђен од масивних храстових брвана са пространим

¹ Подаци о објектима у саставу Окућнице Илије Милошевића добијени су од Лиле Дробац-Крстић, кустоса етнолога у Народног музеју Аранђеловац.

тремом на прилазној страни. Млекар је једноделни објекат чији су зидови у доњим зонама од хоризонтално слаганих храстових брвана, док горње површине чине посебно засечене даске ради проветравања унутрашњости (сл. 6). Кош је издужене основе, подзидан високим темељним зидом од камена. Временом је кош преправљан па је умногоме изгубио на аутентичности. Магаза је мало издвојена у односу на остале објекте у оквиру окућнице. Зидови су јој од храстових брвана, сложених између стубова

Сл. 5. Вајат, Окућница Илије Милошевића.
(Фото: Лила Дробац-Крстић)

Сл. 6. Млекар и бунар, Окућница Илије Милошевића.
(Фото: Лила Дробац-Крстић)

у хоризонталном низу. Лево од приступног дела је нека врста трема или наслона, који је служио за остављање кола и алата. У унутрашњости магазе је једна просторија у којој су пресеци за житарице и брашно. Нова кућа је саграђена од опеке 1917. године, на месту старе куће која је порушена. Саграђена је на косом терену, па је део на косини подзидан високим темељним зидом од камена и ту је смештен подрум.²

Музејски садржаји намењени широкој јаности били су доступни у објекту „старе куће“ до 2016. године. Овде су реализоване две тематске изложбе етнолошког карактера – изложба дозидница *Добродошли њошти мили* (2013) и изложба *Ојанчарски занайи у Аранђеловцу* (2014), ауторке Лиле Дробац-Крстић, кустоса етнолога. У простору комплекса колегиница Дробац-Крстић је у више наврата организовала и креативно-образовне радионице намењене деци основношколског узраста. Поред ових музејских садржаја, у простору Окућнице програме намењене деци реализује и удружење грађана „Баштина и будућност 1859“. Иако, по речима Лиле Дробац-Крстић, од 2010. године постоји план за израду сталних поставки у сваком од постојећих објеката, оне до сада нису реализоване.

ЕТНО-ПАРК „БРВНАРА“, БАЧКИ ЈАРАК

Етно-парк „Брвнара“ је у саставу Музеја Војводине од 1995. године. Комплекс је смештен у месту Бачки Јарак (општина Темерин). Основу комплекса чинио је Завичајни музеј – етнографско-историјска збирка, који су 1966. године формирали становници Бачког Јарка, досељени из Босанске Крајине. Први објекат – кућа брвнара, изграђен је 1978. године према пројекту Завода за заштиту културе БиХ из Сарајева, а за јавност је отворена 1979. године. Исте године пренети су и монтирани оригинални економски објекти из Крајине и то „курузана“, „млечар“ и „зградаца“. Тиме су коначно испуњени услови за формирање етно-комплекса који је за циљ имао презентацију типичног крајишког домаћинства у каквом су, у свом завичају, живели колонизовани Срби (Вујовић и др. 2015: 11, 12). Покрајински завод за заштиту споменика културе је 1982. године објекте валоризовао као културно добро – споменик културе, под називом Етно-парк „Брвнара“. Крајем деведесетих година, због небриге и одсуства улагања у заштиту комплекса, дошло је до пропадања самих објеката, а предмети са сталне поставке повучени су у депое. На иниција-

² Подаци о објектима добијени су од Лиле Дробац-Крстић, кустоса етнолога у Народном музеју Аранђеловац.

Сл. 7. „Музејска кућа“, Етно-парк „Брвнара“.
(Из фото архиве Музеја Војводине)

тиву Музеја Војводине, а уз подршку Општине Темерин и Покрајинског завода за заштиту споменика културе, 2010. године отпочели су радови на конзервацији и рестаурацији аутентичних грађевина, а затим и на изради нове сталне поставке (Ibid., 13). За опремање објеката и израду нове сталне поставке био је задужен Богдан Шекарић, етнолог, виши кустос Музеја Војводине.

Централно место у комплексу заузима музејска кућа – брвнара, која, као што је поменуто, није аутентичан објекат, већ је изграђена тако да подсећа на традиционалну кућу динарског подручја (сл. 7). Унутар куће је етнографска поставка која приказује културу становања, домаћу радиност, припрему хране на огњишту и народну ношњу крајишких Срба. Другу целину чини историјска изложба чији је аутор Предраг Бајић, историчар, виши кустос Музеја Војводине. На овом делу сталне поставке приказано је досељавање Крајишника у Војводину током XX века. Млечар, објекат који је служио за чување и прераду млека и млечних производа искоришћен је за тематску изложбу „Исхрана – чување и обрада млека и млечних производа“. Вајат или „зградаца“ је мањи дрвени објекат који је био намењен смештају младих брачних парова. Пренет је 1979. године из села Доње Ратково у општини Кључ (сл. 8). У вајату је постављена изложба „Живот младог брачног пара у оквиру задружне породице“ коју чине примерци скромног намештаја и текстилног покућства. Курузана или амбар је економски објекат који је служио чувању и сушењу кукуруза у клипу. И овај објекат је пренет у етно-парк из села Доње Ратково (<http://www.muzejvojvodine.org.rs/index.php/etno-park-brvnara-u-backom-jarku>, приступљено 10. 9. 2016).

Сл. 8. Вајат, Етно-парк „Брвнара“.
(Из фото архиве Музеја Војводине)

Партерно уређење комплекса обухватило је и израду стазе од ломљеног камена, постављање дрвеног мобилијара, надстрешнице и дечијег игралишта испред улаза. У оквиру овог етно-комплекса реализују се програми, као што су једнодневне екскурзије и креативне радионице за децу предшколског и основношколског узраста, радионице ткања, пројекције филмова и стручна предавања. У осмишљавање и реализацију пратећих садржаја, поред Музеја Војводине, укључени су Удружење ткаља Нови Сад, Актив жена из Бачког Јарка, КУД „Др Младен Стојановић“, Канцеларија за младе и Туристичка организација Општине Темерин.

ЗАВИЧАЈНА КУЋА У ПЕТРОВЦУ, БАЧКИ ПЕТРОВАЦ

Завичајна кућа или „најстарија кућа“ налази се у месту Бачки Петровац. Објекат датира из друге половине XVIII века и представља традиционално пребивалиште првих Словака досељених у Војводину. Кућа је проглашена за културно добро од изузетног значаја 1965. године (<http://spomenickulture.mi.sanu.ac.rs/spomenik.php?id=647>, приступ 11. 9. 2016). За јавност је отворена 1970. године када је постала саставни део музејске збирке у склопу локалног Дома културе. О поставци унутар куће и етнографским предметима, током 80-их година водила је бригу др Мила Босић, етнолог, дугогодишњи кустос Музеја Војводине. Након оснивања

Сл. 9. Изглед куће и дворишта, Завичајна кућа у Петровцу.
(Фото: Зденко Лончар)

Музеја војвођанских Словака, 2012. године, завичајна кућа је прешла у надлежност ове институције.³

Кућа припада прелазној фази у развоју панонског типа градње која је подразумевала прелаз од укопаног ка надземном објекту. Грађена је од набоја, док је кров покривен трском (сл. 9). Унутрашњост је подељена на три просторије у низу: соба, „кућа“, соба. У централној просторији је смештен подоцак са огњиштем и зиданим шпоретом из касније фазе развоја. У том простору изложени су предмети из Етнографске збирке који су коришћени за припрему и чување хране. Остава или комора је просторија која се првобитно користила за чување хране, опреме, одеће и слично. Будући да је у њој сачувана пећ, претпоставља се да је у каснијој фази коришћена и за боравак, односно спавање као „задња соба“. Ту је постављена скромна етнографска изложба коју чини претежно намештај. Са друге стране кухиње је соба (изба) која је првобитно била главна стамбена просторија у кући. У каснијој фази када је, такозвана, „задња соба“ постала стамбени простор, изба добија више репрезентативну функцију.

³ Музеј војвођанских Словака је правни наследник Народног музеја у Бачком Петровцу који је основан још 1949. године ради проучавања и презентације културе Словака у тадашњој Југославији. Од 1970. године музеј је био у саставу Дома културе у Б. Петровцу. Поновну самосталност и нови назив добија 2012. године. Суоснивачи Музеја војвођанских Словака су Општина Бачки Петровац и Национални савет словачке националне мањине.

Сл. 10. Соба („изба“), Завичајна кућа у Петровцу.
(Фото: Зденко Лончар)

У простору избе постављена је реконструкција ентеријера, коју чине намештај, текстилно покућство и неколико декоративних предмета на зидовима (сл. 10). У дворишту завичајне куће налази се још и дрвени амбар који је такође пореклом из Бачког Петровца. То је мањи објекат који називају још и житница, а коришћен је за смештај житарица. Постављен је на саонице, које су омогућавале лакше премештање по снегу и блату. У Музеју војвођанских Словака постоји идеја да се двориште искористи за формирање комплекса народног градитељства монтирањем других оригиналних економских објеката. У том циљу вршени су преговори о премештању кудељаре (мњач) у дворишни простор. Та иницијатива до сада није реализована.

Према речима Зденка Лончара, хонорарног сарадника Музеја, највећи број посетилаца чине деца предшколског и основношколског узраста, као и гости Бачког Петровца који су посебно бројни у време одржавања годишњих манифестација – Словачке свечаности и Дани Бачког Петровца.

ЕТНО-КУЋА – ПАРТИЗАНСКА БАЗА „ЦЕНТАР“, ВРБАС

У саставу Градског музеја Врбаса, налази се комплекс под називом Партизанска база „Центар“. Комплекс је смештен у Старом Врбасу, а чине га „стара кућа“ у чијем подруму се налазила илегална партизанска база, „нова кућа“, чардак и бунар. Стара кућа је првобитно била валоризова-

Сл. 11. Изглед „старе куће“ пре адаптације 2008. год.,
Етно-кућа – Партизанска база „Центар“.
(Фото: Павле Орбовић)

на искључиво због партизанске базе и као таква је 1977. године добила статус знаменитог места од великог значаја. Годину дана касније урађен је пројекат адаптације читавог комплекса. Током осамдесетих година XX века вршени су радови на конзервацији и рестаурацији бунара, чардака и старе куће, на којој је тада кровни покривач од трске замењен црепом. Године 1986. у новој кући је постављена стална изложба на тему НОБ-а на подручју Врбаса, док је у старој кући урађена етнографска поставка. Након периода деведесетих година када су објекти, услед недостатка средстава и систематске заштите, пропали, а етнографска поставка склоњена, 2008. године почели су радови на њиховој адаптацији. Тада је, између осталог, на старој кући враћен тршчани кров (сл. 11 и 12).

Стара кућа припада панонском типу и претпоставља се да потиче с краја XVIII или почетка XIX века. Грађена је од набоја, а састоји се од три просторије традиционалног распореда. Улаз у подрум, у којем је била смештена партизанска база, је са десне стране трема, док је на супротној страни спољна зидана пећ. Након радова на кући изведених 2008. године предстоји унутрашње уређење и припрема сталне етнографске поставке. Како је оригиналан намештај из куће уништен, за изложбу је планирано да се искористе предмети из Етнографске збирке Градског музеја Врбас. Нова кућа датира из тридесетих година XX века и припада дужном типу, односно постављена је ужом страном према улици. Ради се о троделном објекту у који је могуће ући са трема, али постоји и улични улаз. Њена унутрашњост је потпуно прилагођена музејској поставци о НОБ-у. Од

Сл. 12. Данашњи изглед „старе куће“,
Етно-кућа – Партизанска база „Центар“.
(Фото: Павле Орбовић)

економских објеката у дворишту сачуван је бунар са дрвеном оградом и чардак који је грађен средином XX века. У простору дворишта још се налази и бетонска конструкција у облику амфитеатра која се повремено користи за музејске програме.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

1. Код већине приказаних етно-целина у саставу музејских институција може се пратити веома слична линија развоја. Објекти народног градитељства који их чине су пренети и монтирани или су стављени под заштиту у периоду од средине шездесетих до средине осамдесетих година XX века (осим Окућнице Илије Милошевића која је валоризована тек 1992. године). Из истог периода датирају и сталне поставке које су урађене унутар објеката, чиме су створени услови за презентацију етно-кућа и целина широј јавности. Током деведесетих година 20. века, услед опште економске и социјалне кризе, недостају средства за систематску заштиту и конзервацију објеката, што доводи до њиховог пропадања, па чак и нестајања. Један од најдрастичнијих примера је Етно-парк Тулба где су, услед небриге и непостојања службе физичке заштите, неповратно уништена чак четири оригинална објекта. Разлог лошег стања појединих објеката био је и административне природе, односно честих промена установа у чијој су надлежности били. Почетком новог века ситуација постаје повољнија и сви музеји који су били

надлежни за комплексе народног градитељства покрећу пројекте њихове санације и конзервације. Народни музеј Пожаревац је 2006. године успео да санира и конзервира преостале објекте у комплексу, а предмети из Етнолошке збирке су после 20 година враћени на сталне поставке. Музеј Војводине, у сарадњи са партнерима, 2010. године отпочиње са радовима на конзервацији и рестаурацији аутентичних грађевина у Етно-парку „Брвнара“, када су урађене и нове тематске поставке унутар објеката. Етно-кућа у саставу Градског музеја Врбас, такође је обновљена 2008. године. Све презентоване музејске институције имају пројекте или идеје за даље унапређење рада етно-целина које су у њиховом саставу. То унапређење односи се на обогаћивање целина новим објектима (пример Етно-парка Тулба и Завичајне куће у Бачком Петровцу), израда нових и осавремењивање постојећих сталних поставки (пример етно-кућа у Врбасу и Окућница Илије Милошевића) и организацију различитих пратећих садржаја.

2. Кроз етно-куће и комплексе у саставу музејских институција јавности је презентовано културно наслеђе које потиче из различитих географских области, односно различити типови градње традиционалних стамбених и економских објеката. Сачувани су и приказани типични облици народног градитељства Књажевачког краја са моравским типом куће, Браничевског округа, затим Шумадије, са простора Бачке, где је препознатљив панонски тип куће, и из области Крајине са динарским типом брвнаре. Објекти унутар целина потичу већином из XIX века. Приликом израде концепта сваког комплекса, као и сталних поставки, један од циљева је био приказивање различитих фаза у просторном и функционалном развоју кућа. То је посебно видљиво у етно-парковима Равна и Тулба, као и код Окућнице Илије Милошевића. Они садрже једноставније облике кућа, као и оне објекте који су настали у каснијим фазама, а које карактерише већи број просторија, боља функционалност, већа удобност и слично.

3. У већини објеката постоје сталне поставке или је њихова припрема у току. За израду концепција изложби били су од самог почетка задужени етнологзи запослени као кустоси у надлежним музејима. Ради се о реконструкцијама ентеријерних целина за које су коришћени предмети из етнолошких збирки музеја. Поставке су урађене стручно, уз поштовање принципа савремене музеологије и етнологије. Њихов циљ је презентација амбијента у којем су живеле породице одређеног економског стања и структуре. Тако је, на пример, у Равни и Бачком Јарку представљен живот у оквиру породичне задруге из одговарајућих области током XIX века. Неки објекти су прилагођени потребама тематских изложби које су најчешће етнолошког карактера и представљају допуну сталних музејских садржаја (пример тематских изложби у Етно-парку Тулба и у Окућници Илије Милошевића).

4. Специфичан амбијент етно-целина често се користи за организацију различитих образовних програма музејских институција у чијем се саставу налазе. Када је реч о овој пракси најбољи пример је Архео-етно парк Равна у којем се реализују летње школе керамике и конзервације. Комплекс располаже и смештајним капацитетима и свим потребним објектима и опремом за одржавање оваквих програма. Код осталих музејских целина углавном се ради о креативно-едукативним радионицама намењеним деци. Оне се одвијају на отвореном простору у дворишту или унутар самих објеката, у просторијама адаптираним за те потребе. С обзиром на карактер целина и објеката и пратећи програми су углавном етнолошке садржине (радионице поводом годишњих празника, на тему старих заната и слично).

5. Сви наведени етно-комплекси су административно повезани са локалном заједницом. Неки од њих су у почетку били у надлежности општина које су уједно и оснивачи локалних музеја у чијем се саставу данас налазе. Њихово одржавање, потребни конзерваторски радови, допуне поставки и програми зависе од буџетског финансирања, као и од стратегије развоја музеја. Повезаност за локалном заједницом огледа се и кроз сарадњу са удружењима грађана, туристичким организацијама надлежних општина и образовним институцијама. Најбољи пример овакве праксе је Етно-парк „Брвнара“ који је у саставу Музеја Војводине, али с обзиром на локацију блиско сарађује са удружењима и органима Општине Темерин.

6. И поред наведених облика сарадње са локалном заједницом, чини се да презентовани музејски огранци немају довољно добро изграђену комуникацију са становништвом. Као и сами завичајни музеји и ови комплекси су формираны са идејом да презентују одређени локални идентитет. Поставља се питање да ли их сами грађани који живе у њиховом окружењу препознају као такве. Овде се пре свега мисли на недовољну информисаност, а затим и укљученост локалног становништва у креирању поставки и програма у овом типу музејских целина.

Извори

<http://www.muzejarandjelovac.rs> (приступљено 19. 10. 2016.)

<http://www.muzejvojvodine.org.rs> (приступљено 10. 9. 2016.)

<http://spomenickulture.mi.sanu.ac.rs> (приступљено 11. 9. 2016.)

ЛИТЕРАТУРА

- Вујовић, Славица, Влајковић, Растко, Шекарић, Богдан, Тепић, Мирослав. 2015. *Етно-парк „Брвнара“ у Бачком Јарку као ирејознања вредности у сипраиешком иланирању. Гласник Друштва конзерватора Србије* (39), 11–16.
- Ђокић, Даница. 2008. *Етно-парк на Тулби у Пожаревацу*. У Даница Ђокић, Сузана Антић, Милорад Ђорђевић (уред.). *Народно традиционално у функцији музеологије*. Пожаревац: Народни музеј Пожаревац, 19–25.
- Живковић, Душица. 2008. *Тимочки дом као еколошка кућа*. У Даница Ђокић, Сузана Антић, Милорад Ђорђевић (уред.). *Народно традиционално у функцији музеологије*. Пожаревац: Народни музеј Пожаревац, 11–17.
- Његован, Драго и Мустеданагић Лидија. 2016. *Водич кроз музеје Србије*. Београд: Музејско друштво Србије.
- Томић-Јоковић, Снежана. 2008. *Музеј на оивореном „Сипаро село“ у Сиројојну*. У Даница Ђокић, Сузана Антић, Милорад Ђорђевић (уред.). *Народно традиционално у функцији музеологије*. Пожаревац: Народни музеј Пожаревац, 1–9.

Ivana Jovanović Gudurić

ETHNO HOUSES AND COMPOUNDS IN SERBIAN MUSEUMS

S u m m a r y

The first initiatives to adapt the folk architecture to the needs of museums and their contents started to emerge in Serbia in the 1970s. The main idea of such significant conserving and museological endeavours was preservation and presentation of the original architectural and construction heritage, as well as the insight into the way of life in certain areas. According to the results of the latest research conducted by the Museum Association of Serbia, the following museums in Serbia contain ethno houses or ethno compounds: Homeland Museum in Knjaževac (Archeological ethno-park Ravna), National Museum in Požarevac (Ethno-park Tulba), Museum of Vojvodina (Ethno-park Brvnara in Bački Jarak), National Museum in Aranđelovac (The household of Ilija Milošević), Museum of Vojvodinian Slovaks (Homeland house in Petrovac), City Museum in Vrbas (Ethno house – Partisan base Centar). During the concept development for each complex and permanent exhibition, one of the main goals was to display different phases of spatial and functional improvement of the houses. Creating the concept from the very beginning was the task for ethnologists working as curators in the museums. It consisted of the interior reconstructions using the objects from ethnological museum collections. The displays were organized professionally, in accordance with the principles of the contemporary museology and ethnology. The majority of houses and compounds in the museums follow very similar development path. Every object of folk architecture was moved and reassembled or put under protection in its original

surrounding in the period between the mid 1960s and the mid 1970s. The permanent displays in the objects are also from that period, which allowed their presentation to wider audience. During the 1990s, in the midst of general economic and social crisis, it was impossible to systematically protect and conserve the objects due to the lack of resources, which led to their ruin and even disappearance. The reason behind the poor condition of certain objects was mostly administrative, caused by frequent changes of institutions and jurisdictions. At the beginning of the new century, the situation changes in favour of museums which started projects to repair and conserve the objects of folk architecture. All the museum institutions mentioned have projects or ideas for further development of the ethno facilities they are responsible for. These ideas include adding of new objects, creation of new and modernization of the existing permanent exhibitions, and organisation of different amenities.

Key words: ethno house, ethno compound, museum, construction heritage, permanent exhibition